

Світковська Світлана Андріївна,

*старша викладачка кафедри методики викладання і змісту освіти,
методистка вищої категорії НМЛ мовно-літературної освіти КЗВО
«Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,*

відмінник освіти України,

м. Одеса, Україна

svitlanasvinkovska@gmail.com

Верготі Лідія Танасіївна,

учителька української мови та літератури вищої категорії, учитель-методист, відмінник освіти України, Чорноморський академічний ліцей імені Тараса Шевченка Чорноморської міської ради Одеського району

Одеської області,

м. Чорноморськ, Україна

vergotilidiya@ukr.net

Шинкаренко Тетяна Анатоліївна,

учителька української мови та літератури вищої категорії, учитель-методист, заступник директора з НВР, Чорноморський ліцей № 4 Чорноморської міської ради Одеського району Одеської області,

м. Чорноморськ, Україна

tatjana-v@ukr.net

**ПІДХОДИ ТА СТРАТЕГІЇ У ВИКЛАДАННІ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ КРІЗЬ ПРИЗМУ
КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ШКОЛИ**

Ключові слова: концептуальні засади НУШ, підходи, стратегії, українська мова, література

Для сучасної освіти особливого загострення набуло питання ефективної організації процесу навчання здобувачів освіти. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у 2023/2024 навчальному році наголошують: «Упродовж тривалого часу навчання української мови було зорієнтоване на накопичення знань відповідно до заданої наукової парадигми, що позбавляло цей знаннєвий багаж перспектив застосування його за межами школи. Зі зміною освітніх орієнтирів українська мова як шкільний предмет покликана бути засобом розвитку й соціалізації учнів [1, с. 2]. Водночас міністр освіти і науки Оксен Лісовий в інтерв'ю NV.ua озвучив таку думку: «НУШ певною мірою «провисла» через неготовність учителів». Звичайно, реформаторська «незрілість» окремих учителів – це не єдина

(і навіть не головна) причина, але саме на неї ми можемо вплинути, допомогти вчителям обрати найефективніші підходи до навчання, які будуть суголосні із засадами НУШ.

Незважаючи на самовіддані зусилля вчителів, деякі з них допускають помилку, застосовуючи уніфіковані підходи до всіх учнів без урахування їхніх індивідуальних потреб і характеристик, темпу їхнього навчання і, звичайно, умов. «Такий підхід може призвести до того, що деякі учні залишаться позаду без достатньої уваги вчителя» [5].

ФОРМУЛА НОВОЇ ШКОЛИ [3, с. 7] серед дев'яти ключових компонентів має у складі й такі: педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання. Отже, учительство вже має переорієнтовуватися на компетентнісні засади, педагогіку партнерства, індивідуальний підхід. Саме підходи та стратегії вчителів визначають ефективність їхньої комунікації з учнями та продуктивність освітнього поступу.

Модельні навчальні програми з української мови та літератури побудовані на засадах цінностей українського народу, компетентнісного, когнітивно-комунікативного, особистісно зорієнтованого, аксіологічного, інтегративного та діяльнісного підходів до навчання, що становить орієнтири мовної-літературної освіти відповідно до вимог Державного стандарту 2019 року. Вочевидь, розв'язання навчальних проблем на уроках української мови та літератури, побудоване на концептуальних засадах НУШ, вимагає узгодженого застосування різних стратегій для реалізації цих підходів.

Поняття «навчальні стратегії» можна схарактеризувати «як сукупність свідомих дій, операцій, процедур чи підходів у процесі взаємодії з навчальним матеріалом, що спрямовані на підвищення позитивних результатів навчальної діяльності учнів і на полегшення самого процесу оволодіння знаннями, уміннями й навичками». У найбільш відомій та загальноновизнаній

класифікації стратегій виділено п'ять загальних груп: стратегії підготовки, стратегії елаборації, організаційні стратегії, метакогнітивні стратегії та афективні або стратегії мотивації [2, с. 47].

Стратегії підготовки використовуються для того, щоб прискорити процес актуалізації інформації перед вивченням нового матеріалу, створюють умови для більш свідомого навчання. На цьому етапі вкрай важливо врахувати індивідуальні досягнення й динаміку здобувачів освіти в опануванні попередніх тем, адже для деяких це буде не лише згадування, а й надолуження. Прикладом стратегій цієї категорії може бути складання тез, спеціальне маркування, нотування, читання вголос, встановлення відповідностей між термінами та їхніми визначеннями, творами та їхніми авторами тощо. Дієвою для оновлення в пам'яті вивченого матеріалу є вправа «Будь-яке запитання з теми», під час виконання якої учні не бояться з'ясувати в учителя або інших учнів те, що викликає в них сумніви або труднощі.

Стратегії елаборації (здатність комплектувати рішення, опрацьовувати в деталях, доводити до завершеного стану) використовуються для встановлення зв'язку між тим, що вже знає учень, і тим, що намагається вивчити. Це вже наступний етап. Об'єднання нових знань із наявними в упорядковане єдине ціле сприяє покращенню розуміння матеріалу. Використання перефразування, узагальнення, аналогізування, метафор, порівнянь, створення образів є прикладами стратегій цієї категорії. Під час вивчення морфології такі прийоми, як сторітелінг і візуалізація, забезпечують зв'язок між частинами мови, адже якщо дитина намалює окремий континент «Морфологія» з кордонами між самостійними та службовими частинами мови, виділить межами іменні частини мови, змінні тощо, визначить характери мешканців міст (власне частин мови), їхні особливості, специфіку, то цілісного й свідомого сприйняття цього розділу мовознавства дитиною досягти значно легше. Головне, щоб це була діяльність самого здобувача освіти.

Організаційні стратегії використовуються для перетворення інформації в інший формат задля зручності її розуміння: створення алгоритмів, парадоксів, ментальних карт, фанфіків, перегрупування, об'єднання частин в ціле, створення схем, інфографік, списків тощо. Прийом «Якби...» допоможе учням краще зрозуміти тему, заглибитись у неї, систематизувати, усвідомити взаємозв'язок складових, фундаментальні основи філології. Учням пропонується зсимулювати й описати ситуацію, якщо у вивченому матеріалі щось змінити, наприклад: головний герой твору робить інший вибір, звуки міняють у слові позицію, слово-загальна назва захотіло, щоб його написали з великої літери тощо. Виконання учнями подібних завдань не тільки розвине їхню здатність уявляти, а й значно покращить стійкість знань.

Метакогнітивні стратегії спрямовані на планування, контролювання, оцінювання власної діяльності, знаходження й використання найкращих шляхів навчання. «Уміння й навички, сформовані на уроці, будуть цінними для учнів тоді, коли в них буде потреба за межами уроку й школи», – наголошує докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка відділу навчання української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України Ніна Голуб. Компетентнісна спрямованість мовно-літературної освіти спрямовує вчителів-словесників змінити стратегію й тактику в підготовці та проведенні сучасного уроку української мови чи літератури з чітко визначеною дидактичною метою – розвинути комунікативну компетентність учня, його здатність доцільно й ефективно спілкуватися в різних сферах соціального життя, уміти формувати та формулювати цілі, оцінювати ступінь досягнення власної мети. Методи гіпотез, прогнозування, рецензій, рефлексії, самооцінки, контролю, конструювання правил, взаємонавчання, самоорганізації навчання мають бути в арсеналі вчителя. «Варто наголосити: знанневий компонент не ігнорується, лише змінює свій статус, адже головну увагу зосереджено не на знаннях як таких, а на корисності їх і здатності учня використовувати у процесі розв'язання різних проблем» [4].

Стратегії мотивації або афективні стратегії спрямовані на створення й підтримку сприятливих умов для освітнього процесу. Активно задіяними на кожному уроці мають бути психологічні прийоми, що загалом формують ситуацію успіху, розвивальне навчальне середовище: приховане інструктування дитини в способах і формах здійснення діяльності («Ви, звичайно, пам'ятаєте алгоритм...», «Можливо, краще почати з ...», «Виконуючи роботу, не забудьте про ...»), висока оцінка деталей («Тобі особливо добре вдалося ...», «Ця строфа у твоєму виконанні звучала найбільш драматично...») тощо. Нетрадиційні завдання мотивують до роботи навіть найменш активних учнів. Наприклад, застосовуючи прийом аглютинації, учитель може запропонувати здобувачам освіти поєднати непоєднані в реальності якості, властивості мовних одиниць, характери літературних героїв тощо і зробити висновки.

Стратегії та підходи, обрані вчителем для уроків української мови та літератури, мають діяти цілісно, доповнюючи й поглиблюючи один одного. Комплексна їх реалізація здійснюється шляхом упровадження закономірностей, сучасних принципів, технологій, форм, методів, прийомів та засобів навчання, адже лише інноваційна за своєю сутністю освіта може виховати успішну в сучасному суспільстві людину, всебічно розвинену, самостійну, самодостатню особистість, яка керується в житті власними знаннями, досвідом і переконаннями.

Список використаних джерел

1. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році. Мовно-літературна освітня галузь. 2023. 19 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2023/09/12/IMR-2023-2024-Ukr.mova.12.09.2023.pdf>
2. Бульба Т.Ю. Зарубіжний і вітчизняний досвід вивчення феномену «навчальні стратегії». *Педагогічна інноватика*. 2014. № 22. С. 46-49.
3. НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА. Концептуальні засади реформування середньої школи. МОН, 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

4. Голуб Н.Б. Підходи до навчання української мови в основній школі [Електронний ресурс], 2017. URL: https://lib.iitta.gov.ua/9509/1/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B1%20_3_.pdf
5. Освітні втрати обертаємо на освітні знахідки: успішні стратегії вчителя. URL: <https://osvitoria.media/experience/osvitni-vtraty-obertaye-mo-na-osvitni-znahidky-uspishni-strategiyi-vchytelya/>

Svitlana Svintkovska,

Senior lecturer of the Department of Teaching Methods and Content of Education Odesa Academy of Further Education of the Odesa Regional Council, Odesa, Ukraine, svitlanasvintkovska@gmail.com

Lidiia Verhoti,

Teacher of the Ukrainian language and literature of the highest category, teacher-methodologist of the Academic Lyceum of Chornomorsk, Chornomorsk city council of Odessa district, Odessa region, Chornomorsk, Ukraine, vergotilidiya@ukr.net

Tetiana Shynkarenko,

Teacher of the Ukrainian language and literature of the highest category, teacher-methodologist, vice-principal of the Lyceum № 4 of Chornomorsk, Chornomorsk city council of Odessa district, Odessa region, Chornomorsk, Ukraine, tatjana-v@ukr.net

**APPROACHES AND STRATEGIES IN TEACHING THE
UKRAINIAN AND LITERATURE THROUGH THE PRISM OF
THE CONCEPTUAL PRINCIPLES OF NEW UKRAINIAN
SCHOOL**

Key words: conceptual foundations, approaches, strategies, Ukrainian language, literature, New Ukrainian school